

A.4 SOUČASNÉ PROBLÉMY A JEVY ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ, KTERÉ BY MOHLY BÝT UPLATNĚNÍM ZÁSAD ÚZEMNÍHO ROZVOJE VÝZNAMNĚ OVLIVNĚNY

A.4.1 Ovzduší

Mezi nejvýznamnější problémy znečištění ovzduší v Jihomoravském kraji patří produkce emisí znečišťujících látek silniční dopravou a malými stacionárními zdroji a také plošné překračování koncentrací ozónu prakticky na území celého kraje.

Emise oxidů dusíku dlouhodobě překračují emisní strop stanovený pro rok 2010, přestože dochází k jejich pozvolnému snižování. Na několika lokalitách bylo zjištěno překračování imisního limitu pro průměrné denní koncentrace suspendovaných částic PM_{10} a pro průměrné roční koncentrace benzo(a)pyrenu (především oblast Brno – město). Lokálně byl překročen i imisní limit pro průměrné roční koncentrace oxidu dusičitého.

Pro vyhodnocení aktuálního rozsahu problémů bylo použito vymezení oblastí s překračováním imisních limitů za rok 2007 pro jednotlivé znečišťující látky (ČHMÚ), které je podkladem pro vymezení oblastí se zhoršenou kvalitou ovzduší (MŽP):

- suspendované částice PM_{10} – překročení limitu pro denní koncentrace je mapováno na téměř polovině území okresu Brno - město, dále roztroušených oblastech na jihozápadě území kraje. Celkově území postižené překročením denního limitu pro suspendované částice PM_{10} zaujímá jen 2,5% rozlohy, což je výrazné zlepšení oproti roku 2006, kdy tato oblast zaujímala 58% rozlohy kraje. Roční limit pro suspendované částice PM_{10} nebyl v roce 2007 na území Jihomoravského kraje překročen.
- oxid dusičitý – průměrné roční koncentrace překračovaly dle ČHMÚ imisní limit pouze na omezené ploše v centrální části okresu Brno – město. V roce 2006 byla oblast o něco větší a zasahovala nepatrně i do katastrů obcí Šlapanice a Podolí (okres Brno – venkov).
- oxidy dusíku - průměrné roční koncentrace byly překročeny na území Brna - města a podél dálnic D1 a D2 a rychlostní komunikace R52. Limit byl lokálně překročen i ve městech Znojmo a Hodonín. Stav se oproti roku 2006 zlepšil v tomto směru jen minimálně z 5,9% na 4,5%.
- benzo(a)pyren – k překročení cílového limitu došlo na malé části území, v okresech Brno - město a lokálně v okresech Hodonín a Břeclav. Celková rozloha postiženého území je pouze 1,3%, což představuje zlepšení o téměř 7% oproti roku 2006.
- ozón – limit pro maximální 8-hodinové koncentrace ozónu byl v roce 2007 překročen na celém území Jihomoravského kraje stejně tak, jako v roce 2006.

A.4.2 Povrchové a podzemní vody

Protipovodňová opatření

V Jihomoravském kraji jsou velmi rozsáhlá urbanizovaná území, pravidelně ohrožovaná povodněmi. Krajem prochází převážně dolní úseky významných toků, které často vybízejí; nebezpečné jsou zejména regionální povodně, způsobující závažné škody. Opatření na ochranu proti povodním jsou

obsažena v Plánech oblastí povodí Moravy a Dyje. Návrh ZÚR přejímá konkrétní návrhy protipovodňových opatření s nadmístním významem a jsou předmětem hodnocení SEA.

Protipovodňová opatření, pro která ZUR vymezuje plochy, zahrnují především tři prioritní oblasti na dolních úsecích toků Moravy a Dyje a v povodí Svatky. Ostatní opatření představují poldry a suché nádrže, snižující povodňové průtoky na menších tocích.

Vodovody a kanalizace

Nejvýznamnější vodárenská soustava v kraji – Vířský oblastní vodovod – má původní centrální podzemní zdroje (prameniště Březová I. a II.) včetně ochranných pásem mimo území kraje. Třetí zdroj soustavy představuje vodárenská nádrž Vír na Svatce, situovaná rovněž za hranicemi JMK.

Vodárenskou soustavu tvoří vodovod města Brna a dalších deset skupinových vodovodů.

Okrajové části kraje pak pokrývají vodárenské soustavy Boskovice-Blansko, Hodonín, Mikulov, Štítary a další menší skupinové vodovody. Vodárenské soustavy a skupinové vodovody jsou navzájem propojovány a rozsah zásobování rozšiřován do dalších obcí, především s nekvalitními zdroji vody. V centrálních úpravárnách vody jsou po poklesu odběrů pitné vody v posledních dvaceti letech značné kapacitní rezervy, zdroje plně zabezpečí předpokládaný rozvoj. Návrhy ZUR proto směřují především do dopravy vody.

Velmi nepříznivý stav v odkanalizování a čištění odpadních vod bude zlepšen v návaznosti na plnění Směrnice Rady č. 91/271/EHS, ke kterému se vláda ČR zavázala do r. 2010. Ze sledovaných 93 sídel – aglomerací s počtem EO větším než 2000 splňuje požadavky směrnice pouze 55 sídel. Nedostatečnou kanalizační síť má v kraji 11 sídel, nevyhovující ČOV s potřebou rozšíření a změn technologie má dalších 29 sídel. Závažné jsou především nedostatky v čištění odpadních vod, protože důsledky špatné funkce ČOV se projevují velkoplošně, v níže podél toku položených územích.

A.4.3 Půda

Zemědělská půda

Současným problémem půdy jako jedné ze složek životního prostředí je její nedostatečná ochrana před odnímáním k jiným účelům, zejména účelům zástavby. Odstraněním půdního krytu a následným zpevněním povrchu pro účely výstavby dochází k nevratným škodám na základní složce životního prostředí. Zákonem č. 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu, je přitom ZPF deklarován jako základní přírodní bohatství naší země, nenahraditelný výrobní prostředek, a jeho ochrana a racionální využívání jsou zařazeny mezi činnosti, které zajišťují ochranu a zlepšování životního prostředí (§1, odst.1).

Uplatněním ZÚR JMK, zejména v případě realizace rozsáhlých dopravních staveb, bude půdní fond kraje negativně ovlivněn. Nejvýznamnější ovlivnění je možno spatřovat v trvalém záboru nejvyšších zemědělských půd (I.a II.třídy ochrany v pojetí metodického pokynu odboru Ochrany lesa a půdy MŽP ČR k odnímání půdy ze ZPF, čj. OOLP/1067/96 ze dne 1.10.1996).

Kromě záboru půdního fondu je problémem také nevhodná struktura ZPF, společně s uplatňováním nevhodných agronomických postupů vedoucích ke ztrátě přirozené úrodnosti půd, intenzivnímu rozvoji vodní a větrné eroze, snížení retenčního potenciálu půd, kontaminaci půd cizorodými látkami.

Uplatněním ZÚR budou částečně vytvořeny předpoklady ke zmírnění tohoto stavu, a to prostřednictvím vymezení skladebných částí územního systému ekologické stability (ÚSES) krajiny regionální a nadregionální úrovně.

Pozemky určené k plnění funkcí lesa

Ze současných problémů spojených s lesní půdou a lesními porosty je koncepcí ZÚR ovlivněna zejména pokračující fragmentace lesních porostů. Ta vede ke snižování výměry lesních celků. Separované (fragmentované) lesy se vyznačují příliš malou výměrou, která neumožňuje dostatečnou stabilitu lesních ekosystémů proti vnějším vlivům ani dostatečné zajištění autoregulačních procesů a energomateriálních toků. Plocha je pak rovněž nedostačující z hlediska rekreačního využívání krajiny, kdy je snižující se výměrou sníženo plnění funkcí sociálně-rekreačních.

Pozitivním uplatněním ZÚR JMK by bylo využívání funkcí lesních ekosystémů z hlediska protipovodňových a protierozních opatření, zejména při zvyšování retenční kapacity krajiny. Zvyšování výměry PUPFL (zejména lesních porostů přirozené či přírodě blízké dřevinné skladby a diferencované prostorové porostní struktury) vede rovněž ke zkvalitňování ekologické stability krajiny, zdravotně-hygienické funkce (zkvalitňování čistoty ovzduší, ovlivňování vlhkosti a mikroklimatických podmínek obecně).

A.4.4 Horninové prostředí

Nejvýraznějším jevem týkajícím se horninového prostředí je bezesporu problematika těžby nerostných surovin. V současné době je v Jihomoravském kraji ze stavebních surovin těžen: stavební kámen, kámen pro hrubou a ušlechtilou kamenickou výrobu, štěrkopísky a cihlářská surovina. Dále jsou těženy různé druhy vápenců, slévárenské písky, živce, kaolín a z paliv lignit, ropa a plyn.

Vlivy těžby jsou specifické pro jednotlivé druhy nerostných surovin. Při těžbě ropy a zemního plynu se jedná o rozptýlené plochy malé výměry s těžními věžemi a minimálními změnami terénu. Riziko představuje únik ropy a následné znečištění zemin, případně povrchových a podzemních vod. K výrazným a často rozsáhlým změnám terénu, a tím k možnému ovlivnění vodního režimu, dochází při těžbě štěrkopísků. Z toho důvodu je těžba výhradních ložisek štěrkopísků povolována zpravidla nad hladinou podzemní vody, jen u některých nevýhradních ložisek dochází k těžbě z vody. Lomová těžba vápenců představuje problém v důsledku lokalizace většiny ložisek vápence v oblasti Moravského krasu, kde dochází ke kontaktu s jeskynním systémem. Rovněž hlubinná těžba vyžaduje průběžné sanační zásahy od likvidace nebo rekultivace hald, výsypek a odkališť – až po komplexní úpravu vodního režimu. Nepříznivé vlivy hlubinné těžby setrvávají dlouho po jejím ukončení.

Omezujícím faktorem pro výstavbu se stávají poddolovaná území. V Jihomoravském kraji představuje největší nebezpečí poddolování z konce 19. a z 20. století z dobývání černého uhlí v Rosicko-Oslavanské pánvi; v okolí Boskovic a Blanska po místní těžbě hnědého uhlí, v případě Boskovicka i žáruvzdorných jíílů, v neposlední řadě také poddolovaná území z těžby lignitu na Kyjovsku a Hodonínsku.

Ochrana horninového prostředí a ložisek nerostných surovin je zabezpečována legislativními předpisy (zejména horní zákon č.44/1988 Sb., ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 62/1988 Sb., o geologických pracích, ve znění pozdějších předpisů), na jejichž existenci a uplatňování nemá návrh ZÚR přímý vliv, pouze přejímá podmínky ochrany jednotlivých ložisek a akceptuje významná ložiska

nerostných surovin a území se zvláštními podmínkami horninového prostředí (zejména sesuvná území) ve formě limitů pro využití území.

A.4.5 Flóra, fauna, biologická rozmanitost

Současným celosvětovým problémem je pokles biologické rozmanitosti, ubývání rostlinných a živočišných druhů. Kromě řady jiných faktorů spojených s antropogenními vlivy v krajině. Člověk přispívá ke snižování biodiverzity narůstající fragmentací krajiny (biotopů) v důsledku rozvoje dopravní i technické infrastruktury. Silně fragmentovaná krajina, rozčleněná polopropustnými či téměř nepropustnými bariérami, znamená izolaci dílčích populací a vývoj směrem k jejich zániku.

Dalším problémem je šíření nepůvodních, agresivních druhů rostlin i živočichů, které vytlačují konkurenčně slabší původní druhy. Pro šíření invazivních druhů neofytů jsou vytvářeny ideální podmínky zejména tam, kde dochází vlivem antropogenních zásahů k narušení či likvidaci stabilizovaných stanovišť. Stavební činnost v území či těžební aktivity devastují původní stanoviště a vegetaci a vytvářejí podmínky pro nástup těchto druhů. Aktivity spojené s provedením koncepce ZÚR budou pravděpodobně znamenat prohloubení tohoto problému.

A.4.6 Krajina a krajinná infrastruktura

Krajina Jihomoravského kraje, především území Brněnské aglomerace se musí vyrovnávat s obrovským civilizačním tlakem, který je na ni vyvíjen. Velkým problémem je vysoká urbanizace a industrializace území, která se projevuje především v návaznosti na město Brno a významné dopravní tepny. Expanze zástavby pro účely komerčních center, logistických či průmyslových areálů, v některých případech i zón bydlení (suburbanizace) do volné krajiny smazává rozdíl mezi městem a volnou krajinou, snižuje prostupnost krajiny, ničí krajinný ráz. Civilizační tlak představuje také masová rekreace, která v největší míře zachvátila krajinářsky nejhodnotnější území.

V důsledku výstavby vysokokapacitních dopravních komunikací, vysokorychlostních tratí a v menší míře i další dopravní a technické infrastruktury, se krajina dělí na stále menší a menší části - dochází k nežádoucí fragmentaci krajiny. Technická opatření, v podobě oplocování, protihlukových stěn, ale také díky vysokým náspům a hlubokým zářezům, způsobuje, že se krajina stává stále méně prostupnou.

Uplatněním ZÚR dojde k významnému ovlivnění krajiny. Negativně bude v důsledku realizace koncepce krajina ovlivněna další fragmentací prostředí i populací, v případě realizace některých záměrů dojde k podstatnému ovlivnění krajinného rázu, zejména kapacitními dopravními stavbami a nadzemním elektrickým vedením.

Pozitivní vliv je očekáván od vymezení ÚSES regionální a nadregionální úrovně. Koncepce stanovuje omezení pro plochy ÚSES, která mají zabránit případnému zhoršení budoucího stavu oproti stavu aktuálnímu. Případná realizace, zejména v územích ekologicky výrazně nestabilních, je však koncepcí pouze umožněna, nikoliv zajištěna.

A.4.7 Kulturní a historické památky

Hodnocené řešení Zásad územního rozvoje Jihomoravského kraje nebude mít významné vlivy na kulturní a archeologické památky. Jedním z urbanistických problémů je průchod dopravy centry měst a obcí, k řešení tohoto problému přispívá ZÚR vymezením ploch pro budoucí obchvaty těchto obcí.

A.4.8 Obyvatelstvo

Hluková zátěž

Hlavním problémem kraje z hlediska hlukové zátěže obyvatel je hluk z automobilové dopravy. Tranzitní poloha kraje znamená silné dopravní zatížení většiny hlavních silničních komunikací. Zejména podél silnic I. třídy nejsou dosud vyřešená odpovídající protihluková opatření pro ochranu obyvatel v postižené zástavbě.

Pro území Jihomoravského kraje byly pro zhodnocení hlukové zátěže použity Akční hlukové plány pro hlavní pozemní komunikace Jihomoravského kraje a Brna. Z těchto dokumentů vyplývá, že nejvíce postižené hlukovou zátěží jsou následující oblasti:

- zastavěná území měst Brno, Znojmo, Břeclav;
- sídla v blízkém okolí následujících komunikací: dálnice D1 a D2, rychlostní silnice R46 a R52 a silnice I. třídy I/38, I/42, I/43, I/46, I/50, I/52 a I/55.